

Сільський туризм як ефективна форма самостійної зайнятості у трудонадлишкових регіонах

Розглянуто альтернативні форми зайнятості, узагальнено зарубіжний та вітчизняний досвід розвитку зеленого туризму як однієї з форм самостійної зайнятості з метою вирішення низки соціально-економічних проблем у трудонадлишкових регіонах.

Ключові слова: альтернативні форми зайнятості, самостійна зайнятість, зелений туризм, трудонадлишкові регіони.

За нинішньої ситуації в Україні розвиток підприємництва має пріоритетне значення у вирішенні проблем зайнятості, оскільки значною мірою обумовлює формування сучасної ринкової економіки з соціальною спрямованістю. Суб'єкти малого та індивідуального підприємництва швидко реагують на нові тенденції ринку, зміну його кон'юнктури, особливо в умовах індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, зростання номенклатури товарів та послуг, що загалом підвищує гнучкість економіки. Тому підприємництво – ефективна форма поглинання надлишкової робочої сили, особливо під час циклічних спадів та циклічних зрушень економіки, що сприяє пом'якшенню соціальної напруги. Щоб сприяти інтегрованому та збалансованому розвитку певних територій, розв'язанню проблем зайнятості, потрібно інформувати населення про можливості його безпосередньої участі в освоєнні нових форм господарювання.

Нині розвивається нова форма туристичного руху в Україні – сільський туризм, який охопив широкий спектр видів рекреації на селі: стаціонарний відпочинок у сільській місцевості (власне сільський туризм), відпочинок у туристичних центрах і курортах, розташованих у селищах і малих містах, відпочинок у сільських дворогосподарствах (агротуризм). Крім цього, велике значення має екологічна спрямованість цього виду рекреаційної діяльності [1].

Сільський туризм – одна з ефективних форм самостійної зайнятості, оскільки дає можливість створити нові робочі місця для жителів сіл, знизити рівень безробіття та міграції сільських жителів, відтік молодих людей, дозволяє отримувати доходи, поліпшувати умови проживання. Водночас ця діяльність вимагає удосконалення місцевої інфраструктури, підтримки чистоти довкілля, впровадження екологічних методів господарювання. Таке завдання поставлено ще в Указах Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» та «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» [2], де основою державної політики визнано залучення приватного сектора, особливо у сільській місцевості, до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму).

У дослідженні зроблена спроба узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку зеленого туризму з метою вирішення низки соціально-економічних проблем на селі, зокрема проблеми зайнятості населення.

Індивідуальна підприємницька діяльність фізичної особи є найзручнішим способом створення власного бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або установчого договору, формування статутного фонду, а отже, й великого статутного капіталу, окремої юридичної адреси, рахунку в банку.

У багатьох країнах Європи зелений сільський туризм – потужна галузь туристичного бізнесу, яка має власне нормативно-правове забезпечення, форми функціонування, цілу низку урядових та громадських організацій, які забезпечують підтримку вищезазначеного бізнесу. В кожній країні є свої особливості правової бази даного виду діяльності, склалися певні традиції, підходи, сформувалася специфічна ринкова інфраструктура. Надзвичайно цікавим є досвід Австралії, США, країн Прибалтики та Скандинавії.

Однією з відмінностей шведської моделі є високий рівень розвитку та досконалість професійного самоврядування у сфері сільського туризму. Прийом відпочивальників у сільській місцевості господарями сільських садиб здійснюється у рамках спеціальної Програми «Сільське поселення». Для вступу до неї садиба та господарі повинні відповідати певним вимогам. Дозвіл на прийом відпочивальників надається після проведення інспекцій компетентними особами Програми, відповідно до власних правил інспектування. Господар зобов'язаний запропонувати гостеві заповнити гостьову анкету, яка передається до центральної канцелярії або до регіональної структури Програми. Крім того, господар зобов'язаний надсилати до Програми статистичні дані про кількість людино-днів, проведених у його садибі гостями. Сільському підприємству (двору) видається марка сільського поселення і його логотип. Це є підтвердженням того, що підприємство (двір) пройшло перевірку якості, що запрошеній особі буде надано гостинний і якісний прийом. Кожна садиба має свої характерні риси і привабливість. Садиби, які беруть участь у Програмі «Сільського поселення» повинні продемонструвати гарне довілля і порядок. Йдеться, наприклад, про гарні умови утримання тварин, відповідно до чинного законодавства із захисту тварин, а також про запровадження у садибі системи безпеки, що є необхідним для людей, які прибувають у садибу. Як саме житло, так і дворові будівлі повинні утримуватися у справному і доглянутому стані. Визначаються також умови харчування, вимоги до продуктів, процедура харчування.

Відчутні результати в наших сусідів – Польщі, Словаччині, де показник зайнятого сільського населення в агротуризмі протягом останніх десяти років зріс від 1% до 8%, а в деяких сприятливих регіонах (Карпатський, зокрема Татри і Бещади), – понад 10%. Останнім часом дуже активну увагу сконцентрували на розвитку сільського зеленого туризму в Румунії. Практично в кожному селі там є осередки, агрооселі, які приймають не тільки вітчизняних, а й туристів з Італії, інших країн Західної Європи.

У Польщі традиційно використовується словосполучення «господарська гостинність». На цей вид діяльності селян не поширюється закон, що регулює господарську (підприємницьку) діяльність. Тобто вони мають право вести повноцінне господарювання, але при цьому не бути обтяженими зобов'язаннями, які покладаються законодавством на решту підприємців. Тому грошові винагороди за такі послуги не підлягають обкладанню податком на додану вартість. Законодавство також передбачає (за певних умов) звільнення отриманих доходів і від податку на доходи фізичних осіб. Господарі, на відміну від підприємців, звільнені від обов'язку реєстрації своєї діяльності в органах місцевої влади.

Законодавство Угорщини також не має спеціального визначення сільського (зеленого, аграрного) туризму. В Угорщині традиційно вживаються словосполучення: «сільська хутірська гостинність», «сільський туризм», «сільський аграрний туризм» тощо. Причина в тому, що ця діяльність вважається різновидом робіт і послуг, які традиційно надаються сільськими господарями у процесі ґаздування у своїх сімейних господарствах на базі садиб. Тому загальні правила, які стосуються діяльності у сфері сільського туризму, визначені у нормативних актах щодо веден-

ня сімейних господарств, без встановлення будь-яких додаткових обов'язків або обмежень у господарській діяльності для тих, хто займається і цією діяльністю.

У Латвії з 1994 р. функціонує Асоціація сільського туризму. У сільській місцевості та малих містах Латвії діє «Зелений сертифікат» (сертифікат якості), за яким місця розміщення туристів класифікуються на: «сільський будинок», «котедж для канікул», «будинок для гостей» та «кемпінг». За даними Асоціації сільського туризму Латвії, за останні вісім років у сільській місцевості майже вдсятеро зросла кількість місць прийому туристів, у 19 разів – кількість ліжко-місць. Такими послугами користуються понад 12 тисяч туристів, із них 80% громадяни Латвії, 20% – іноземні туристи.

Існує ряд міжнародних і національних організацій: Європейська сільська туристична спілка, Центрально-Східноєвропейська федерація з прийому туристів у сільській місцевості, членом якої є Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, програма БІЗПРО [4].

Судячи з матеріалів журналу “Туризм сільський зелений”, у розвитку сільського туризму в Україні перше місце займають Карпати. Гори, ліси, яскрава місцева культура, пісні, звичаї, обряди, легенди, історичні місця і пам'ятники, взимку – центри гірськолижного спорту приваблюють сотні тисяч відпочиваючих. Журнал-путівник пропонує цілий ряд приватних готелів та осель разом із переліком послуг у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській областях, а також туристичних фірм. Варто зауважити, що саме тут цей рух започаткувався і згрупував науковців, урядовців, підприємців та багато зацікавлених осіб у його розвитку. Про це свідчать семінари і конференції, наради обласних адміністрацій.

Зокрема, 6 серпня 2001 р. Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська і Чернівецька облдержадміністрації за підтримки Проекту TACIS EC об'єднали свої зусилля задля розвитку туристичної галузі, створивши Раду з туризму Карпатського регіону, головне завдання якої полягає в популяризації Карпатського регіону як туристичного, в просуванні і маркетингу туризму чотирьох областей. У травні 2002 р. в Сколе відбулася конференція з питань розвитку сільського зеленого туризму на Львівщині «Сільський туризм: шляхи і форми становлення на українському ринку послуг», у якій взяли участь понад 100 організаторів сільського туризму з АР Крим, 17 областей України; в липні 2002 р. управлінням із туризму та курортах Закарпатської обласної державної адміністрації спільно з обласним дочірнім підприємством «Закарпаттурист» проведено семінар на тему «Стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризму Закарпаття – через призму досвіду функціонування спілок сприяння розвитку сільського туризму». В роботі семінару взяли участь: представники Державної туристичної адміністрації України, Всеукраїнської спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, голови сільрад, голови спілок розвитку сільського зеленого туризму в районах [3].

Враховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського зеленого туризму є особливо бажаними.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні числа відпочивальників з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, зокрема Вижницького національного парку, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону.

Важливим результатом розвитку сільського зеленого туризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, які приймають відпочивальників, вдосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Проте досі залишаються невирішеними питання із впровадження системи підготовки профільних фахівців, навчання і перекваліфікації сільських господарів, незайнятого сільського населення. В Україні не працює жодна стала група тренерів, яка б на постійній основі здійснювала профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб. Відповідно, не створено й жодного постійнодіючого інформаційно-тренінгового центру, до якого міг би звернутися пересічний селянин і отримати необхідну інформацію. Натомість, зараз в Україні маємо значну кількість господарів, які працюють без спеціальних навичок, як вони самі кажуть, «інтуїтивно», а також кілька професійних тренерів.

Розглядаючи питання підготовки кадрів, варто звернути особливу увагу і на рівень їх інформаційно-методичного забезпечення. Сьогодні існуюча в Україні інформаційно-методична база характеризується, по-перше, тим, що є недостатньо комплексною, тобто не охоплює і не розкриває змісту всіх компонентів діяльності в цій сфері; по-друге, носить переважно теоретичний характер і є недостатньо орієнтованою на практичні аспекти господарювання. Зазначений рівень інформаційно-методичної бази не дозволяє господарям оперативно реагувати і адаптуватися до нових економічних умов.

Вирішити кадрову проблему можуть спеціалізовані освітні заклади. В Івано-Франківську таких зараз п'ять. Спеціалісти з туризму повинні знати не тільки свою вузьку галузь, а й історію рідного краю. Для надання відповідних знань працівникам необхідно відкрити спеціальності у системі державної та недержавної освіти, передбачити формування наукових кадрів, які на високому рівні проводили б науково-дослідні роботи у сфері сільського туризму. В цьому плані важливим є налагодження міжнародної співпраці для підвищення кваліфікації працівників.

Для ефективного розвитку сільського туризму в Україні необхідно вирішити завдання:

- розробки нормативно-правової бази цього виду діяльності з урахуванням позитивного досвіду сусідніх європейських держав;
- формування організаційно-господарського механізму його функціонування та державної підтримки;
- організації на державному рівні системи пільгового кредитування сільських господарів, що займаються прийомом та обслуговуванням відпочивальників на селі;
- організаційного забезпечення малого підприємництва;
- підвищення дієвості роботи громадських об'єднань малого підприємництва;

- формування та розвиток системи фінансової підтримки малого підприємництва, кредитування малого підприємництва спеціалізованими банківськими установами, мікрокредитування;
- інформаційного, консультативного та кадрового забезпечення;
- створення мережі інформаційно-аналітичних центрів підприємництва;
- організації пропагандистської роботи, спрямованої на формування сприятливої громадської думки щодо підприємницької діяльності в сфері сільського туризму.

Формування державної політики щодо підтримки малого підприємництва повинно бути невід'ємною частиною загальнодержавної програми соціально-економічних перетворень в Україні. Це сприятиме формуванню чисельного середнього класу суспільства, який є основою ринкових перетворень та гарантом незворотності економічних процесів.

Створення відповідних правових, економічних та організаційних умов сприятиме подальшому збільшенню кількості суб'єктів малого підприємництва, зростанню ролі та значення його у національній економіці.

Список використаних джерел

1. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання гостинності / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінко. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.
2. Указ Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №973. – [10 серпня]; Указ Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №1356. – [20 грудня].
3. Сільський туризм: етап становлення завершено // Туризм сільський зелений. – 2002. – №2. – С. 9-12.
4. Агротуризм в Україні: невикористана можливість, що чекає на реалізацію // Туризм сільський зелений. – 2003. – № 1. – С. 7-21.

Черчик Л.Н. Сельский туризм как эффективная форма самостоятельной занятости в трудоизбыточных регионах.

Рассмотрены альтернативные формы занятости, обобщен зарубежный и отечественный опыт развития зеленого туризма как одной из форм самостоятельной занятости с целью решения социально-экономических проблем в трудоизбыточных регионах.

Ключевые слова: альтернативные формы занятости, самостоятельная занятость, зеленый туризм, трудоизбыточные регионы.

Cherchyk L.M. Rural Tourism as Effective Form of Independent Employment in Labour-Abundant Regions.

The alternative forms of employment have been considered, foreign and domestic experience of development of green tourism has been generalized as one of the forms of independent employment with the purpose of decision of socio-economic problems in labour-abundant regions.

Key words: alternative forms of employment, independent employment, green tourism, labour-abundant regions.

Надійшло 28.10.2008 р.